

Essay Dordtologie november 2014

Dordtse geschiedenis in Zwijndrecht

Voorwoord.

Met veel plezier heb ik de cursusmiddagen gevolgd van de cursus Dordtologie. Het enthousiasme van de docenten prikkelde mij om me meer te verdiepen in de Dordtse geschiedenis. Daarvoor wil ik hen complimenteren.

Ik ben inwoner van Dordrecht, werkzaam bij de gemeente Zwijndrecht en betrokken bij bouwvergunningen en projecten. In mijn essay breng ik de geschiedenis van Dordrecht en Zwijndrecht onder de aandacht die zij beide gemeen hebben. Zoals de bewoning door de Dordtse aristocratie van kasteel Develstein en van kasteel Meerdervoort vanaf de 15^e tot en met de 19^e eeuw. Maar eerst een korte beschrijving van het ontstaan van Dordrecht, waar het allemaal mee begon.

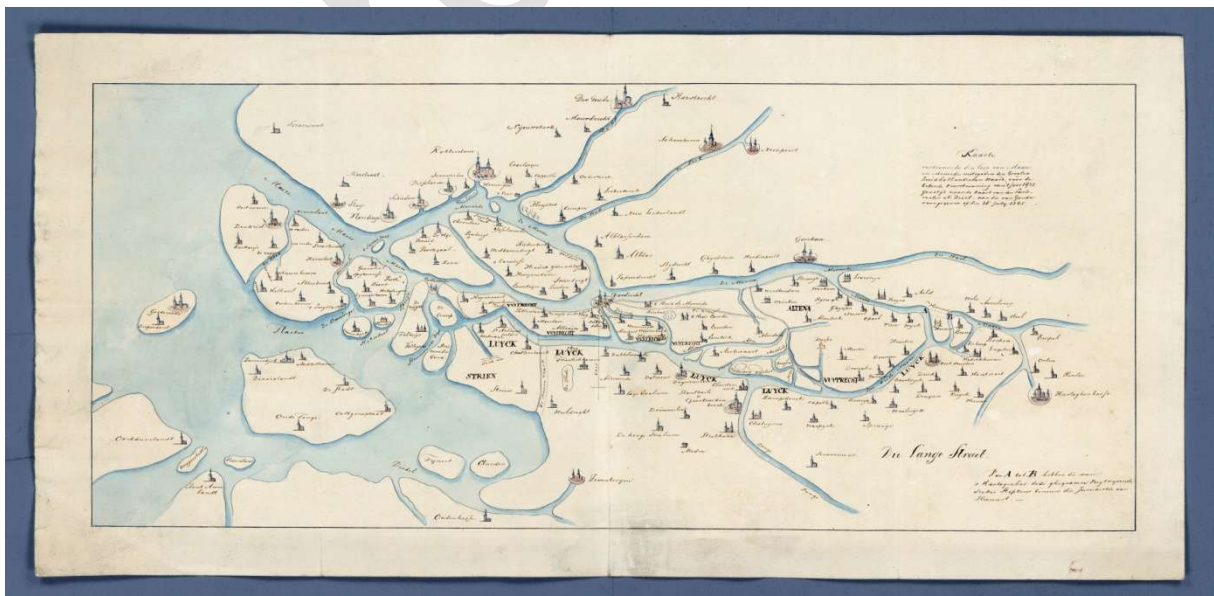
Ik wens u in ieder geval veel leesplezier.

Het begin van Dordrecht

Dordrecht is ontstaan in de 11^e eeuw aan het veenstroompje de Thure. Dit stroompje is dan nog een zijtak van de huidige rivier Beneden Merwede. De Thure loopt dan ongeveer op de plek waar nu de Wijnhaven is.

Aan de oevers van de Thure wonen dan boeren, vissers en handelaren in hun woningen op terpen. Deze nederzetting wordt later Thuredrith of Thuredrech genoemd. De naam Thuredrith zou in de loop der tijd veranderen in de naam Dordrecht.

Thuredrith ligt op een knooppunt van rivieren. In die tijd was het mogelijk de Merwede, Rijn, Lek, Maas en de Schelde op te varen. Ook een open verbinding naar zee was aanwezig. De gunstige ligging van Thuredrith zorgde voor de ontwikkeling van de internationale handel en de scheepvaart.

Een kaart van de Hollandse Delta rond de 14^e eeuw. Dordrecht ligt in het midden, aan het knooppunt van de rivieren de Merwede, Maas en Dubbel. De kaart is gemaakt op basis van onderzoeken, aannamen en bedoeld voor de beeldvorming.

In 1220 krijgt Thuredrith stadsrechten van graaf Willem 1 van Holland. De stad kreeg een eigen bestuur met wetgevende bevoegdheden en het werd toegestaan een muur te bouwen. Een ander belangrijk jaar is 1299. Dan krijgt de stad het Stapelrecht van graaf Jan 1 van Holland. Dit betekende dat alle goederen die over de Lek en de Merwede werden vervoerd in de stad moesten worden opgeslagen en te koop aangeboden moesten worden op de markt. In 1335 komt het Maasrecht daarbij. De stad krijgt zo het monopolie op de handel in het Maas-Rijn gebied. Er vindt veel overslag plaats en dit legde zo de basis voor de Dordtse gouden eeuw van ca. 1350 tot 1425.

Adam Willaerts (1577-1664) schilderde in 1629 deze panorama *Gezicht op Dordrecht*. In het midden op de voorgrond het schip met de kunstenaar bij het roer. Dit schilderij is te zien in het Dordrechts Museum.

Niet alleen de graven van Holland verdienen geld aan de handel die in Dordrecht plaatsvond. De stad en een gedeelte van zijn bewoners zijn er in die tijd rijk van geworden. Een aantal families gaven ook geld uit door de aankoop van buitenhuizen, zoals kasteel Develstein en kasteel Meerdervoort. Beide lagen in de Swindrechtse Waard. Deze twee voormalige kastelen zal ik belichten.

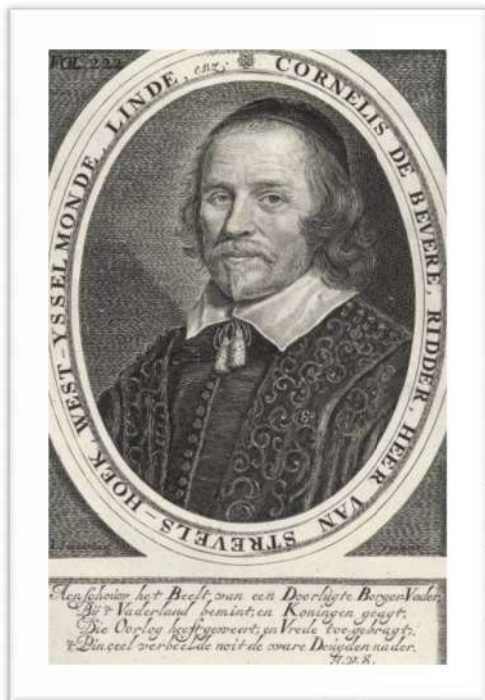

Kaart van de stad Dordrecht gemaakt in 1652 door Joan Blaeu. De Spuihaven vormt de rand van de stad naar het poldergebied. Verder is de stad voorzien van een muur, poorten en bruggen.

De Dordtse familie Van Beveren en de relatie met kasteel Develstein.

Door de handel werden vooraanstaande families van Dordrecht rijk. Zij bouwden grote huizen, kochten buitenhuizen en bekleedden belangrijke functies. Zoals Cornelis van Beveren (1591-1663) die in zijn leven 5 maal burgemeester is geweest van de stad. Hij stamt uit het adellijke patriciërs geslacht Van Beveren, was ridder, heer van Strevelshoek, West Ysselmonde, Develstein en Kleine Lindt.

In 1572 werd kasteel Develstein, gelegen aan de Devel te Zwijndrecht, verwoest door de Spanjaarden. De ruïne die was ontstaan werd in 1594 gekocht door de heer Willem van Beveren die er zijn buitenhuis van maakte. Het huis werd door zijn zoon Cornelis van Beveren in 1631 voltooid.

Patriciër Cornelis van Beveren (1591-1663)

Dichter Mattheijs van der Merwede (1613-1664)

De 17^e eeuwse patriciërs in Dordrecht wilden graag kunstbeschermers en kunstbeoefenaars zijn, dit in navolging van andere steden.

Cornelis van Beveren geniet een groot aanzien en is zeer kunstzinnig. Hij bezit op slot Develstein een mooie verzameling schilderijen en boeken.

Rond 1631 ontstond op initiatief van Jacob Cats, pensionaris van Dordrecht, een kring van Dordtse dichters, geleerden en kunstenaars die vaak bijeen kwamen in slot Develstein. Deze kring was redelijk hecht. De dichters schreven vele drempel- en gelegenheidsgedichten voor elkaar. Ook maakten zij de kring toegankelijk voor de kunstminnende elite.

De bekende Dordtse schilder Aelbert Cuyp komt meerdere malen langs op slot Develstein.

Onder de leiding van Cornelis kende de kring een grote bloei, maar het bleef bij 'cleyne buecxkens, cleyne talenten'. Overigens was Van Beveren niet de enige mecenas. De Dordtse patriciërs Pompe van Meerdervoort en Brandwijck stelden ook hun deuren open voor hun stadsgenoten.

Enkele belangrijke namen die deel uitmaakten van deze culturele kring waren naast Cornelis van Beveren, o.a. Lambert van den Bos (rector Latijnse School), Pieter van Godewyck (Dordtse leermeester) Jacobus Lydius (Dordts predikant), Mattheijs van der Merwede (Dordts dichter), Margretha van Godewyck (Dordtse dichteres), Cornelia van Blankenburg (musicus), Maria de Witt (Dordtse dichteres), Catherina en Wilhelmina Oem (Latijnse talen).

Het Dordtse dichtersgezelschap kreeg in de geschiedschrijving weinig lovende woorden toebedeeld. In de 17^e eeuw was er sprake van een rivaliteit tussen Amsterdammers en Dordtenaren. Vondel was voor de Dordtenaren een dankbaar mikpunt. Zeker in het laatste kwartaal van de 17^e eeuw heeft het verval zich ingezet in de productieve Dordtse kunstbeoefening. Na 1676 verwaarloosde de stadsregering haar bibliotheek, die van een hoge kwaliteit was. Ze verleende geen giften meer voor de opdrachten van geschriften. De mecenenaten van voorheen waren ijdele magistraten geworden. De roem van de Illustre School en daarmee de bloei van filologie, theologie, kunst en letterkunde, was geheel verdwenen. Bovendien stond het toneel op voet van oorlog met de kerkenraad in Dordrecht, helaas kon van een bloeiend toneelleven niet meer langer sprake zijn. Later in de 19^e en 20^e eeuw, werd er eveneens weinig goeds gezegd van de Dordtse dichters. De geringe waardering hadden ze vooral te danken aan hun stichtelijke verzen, hun Catsiaanse rijmelarij, hun vele vertalingen en navolgingen en de geringe oorspronkelijkheid in hun werk.

Kasteel Develstein 1647, door Roelant Roghman (1672-1692). Roghman trok op 20 jarige leeftijd door Utrecht en Holland om de aanwezige kastelen te tekenen. Ook tekende hij kasteel Meerdervoort.

In 1711 kwam het slot Develstein door vererving in eigendom van Adam van Broeckhuysen (geb. 1682). Hij verkreeg een hoge rang in het leger. Verder hield hij zich bezig met dicht- en schilderkunst en het opzetten van dieren en insecten.

Na zijn dood in oktober 1748 ging het slot over in handen van zijn zus Godelive, gehuwd met Willem Snellen. Zij bewoonden het slot slechts zo nu en dan. Hun derde kind, Willem Snellen, was vanaf 1758 enige tijd burgemeester van Dordrecht.

Later kwam het slot in bezit van de ongehuwde Johanna Maria Elisabeth Snellen. Zij trouwde alsnog op 70 jarige leeftijd met de 26 jarige Alexander Augustinus Florentius, Graaf van Dam, een Vlaams edelman. Hij overleed echter eerder dan zij.

Johanna Snellen woonde elders en bracht jaarlijks slechts enige weken door op Develstein, dat zij meer en meer liet vervallen. Na haar overlijden in 1816 ging Develstein over aan haar oudste neef Cornelis Tobias Snellen, die het slot niet meer bewoonde.

In 1821 was het kasteel al behoorlijk vervallen. Het werd niet meer bewoond noch onderhouden en stond leeg, ten prooi aan weer en wind. Rond 1823 – 1824 werd het kasteel bijna geheel gesloopt. De laatste bouwvallige resten verdwenen met de jaren en daarmee een roemrijk gedeelte van de Zwijndrechtse geschiedenis.

In 1867 werd de grond verkocht aan een bouwmeester uit de Groote Lindt. Tot 1969 stond vlak naast het eilandje de boerderij Develstein. Deze is uiteindelijk afgebroken om plaats te maken voor scholengemeenschap Develsteincollege.

Eiland Develstein 2014. Midden op de foto is het kasteeliland zichtbaar. Links boven de Devel en rechts de gebouwen van het Develsteincollege. De Stichting kasteel Develstein heeft plannen om het eiland in 2015 te renoveren en de contouren van de voormalige kasteelmuren in de bestrating te markeren.

De Dordtse familie Pompe en de relatie met kasteel Meerdervoort

Na de bedijking in 1338 van de Swindrechtse Waard wordt kasteel Meerdervoort gebouwd, waarschijnlijk in opdracht van Claes van Meerdervoort Willemszoon. Het kasteel wordt omschreven als een versterkte adellijke ridderhofstad omgeven met grachten en voorzien van een markante toren, trapgevels en sierlijke kleine torentjes.

In 1588 is het geslacht van de familie Van Meerdervoort uitgestorven. Kasteel Meerdervoort wordt met haar naam, wapen en al haar toebehoren in 1608 gekocht door de rijke Dordtse koopman Michiel Pompe.

Michiel Pompe trouwt met Maria Sasbout in augustus 1601 te Dordrecht. Hij is behalve koopman, schepen, thesaurier van de stad, ook bewindhebber van de WIC.

Omdat Michiel Pompe de adellijke titel Meerdervoort koopt noemt de familie zich vanaf 1608 Pompe van Meerdervoort. Zo begint een bloeiperiode van meer dan twee eeuwen voor Heerlijkheid Meerdervoort met als hoogtepunt de aanleg van opmerkelijke tuinen.

Wapen Pompe van Meerdervoort

De familie Pompe heeft nauwe contacten met de bewoners van het nabij gelegen kasteel Develstein, daar woont sinds 1594 de Dordtse familie Van Beveren. Michiel Pompe en Cornelis van Beveren waren goede bekenden van elkaar.

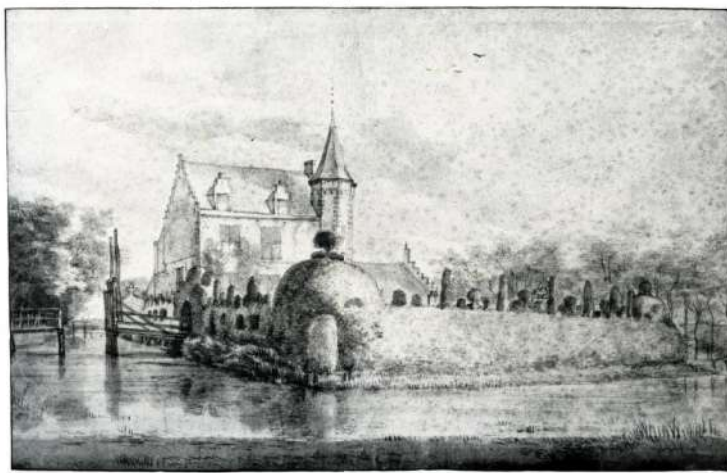
Evenals Cornelis liet ook Michiel de kunstelite toe op zijn kasteel. Zo heeft hij contacten met Aelbert Cuyp die enkele schilderijen maakte van de familieleden en de omgeving. Lambert van den Bos (rector Latijnse School) liet zich ook regelmatig zien. Hij was de eerste vertaler van de avonturen van 'De dolende ridder Don Quichote' en hij vervulde 16 jaar lang een prominente rol in de Dordtse culturele kringen. Ook schreef hij een boek waarin Michel Pompe van Meerdervoort een rol speelt.

Het vertrek voor de jacht. Ruitersportret van Michiel (1638-1653) en Cornelis Pompe van Meerdervoort (1639-1680) met hun rijmeester en een knecht. Geschilderd 1652-1653 door Aelbert Cuyp (1620-1691). Metropolitan Museum of Art te New York.

Michiel en Maria krijgen 10 kinderen. Hun vijfde kind (1613) heet ook Michiel. Deze Michiel Pompe van Meerdervoort trouwt in 1637 met Adriana van Beveren (1618), de dochter van Cornelis van Beveren. Zij gaan op de Heerlijkheid Meerdervoort wonen. Daar worden kort na elkaar hun zoons Michiel en Cornelis geboren. Omstreeks 1652 worden zij geschilderd door Aelbert Cuyp, zittend te paard en gereed voor de jacht met hun huisleraar.

Michiel jr. (1613) verkrijgt in 1637 de ambachtsheerlijkheid Cort-Ambacht. Daardoor worden hij en zijn nazaten nu ook officieel ambachtsheren en ambachtsvrouwen van het gebied waarin Meerdervoort is gelegen. Na het overlijden van Michiel in 1639 beheert zijn vrouw Adriana tientallen jaren Meerdervoort. Zij heeft veel invloed gehad op de aanleg van de tuinen. Ook ontstonden in die periode de eerste afbeeldingen van kasteel Meerdervoort.

Kasteel Meerdervoort 1646-1647, door Roelant Roghman (1672-1692). Dat de tuin zeker voor die tijd uniek is, blijkt wel uit het feit dat van de tweehonderd kasteeltekeningen er slechts twee een tuin vertonen. Roghman trok op 20 jarige leeftijd door Utrecht en Holland om de aanwezige kastelen te tekenen. Ook tekende hij kasteel Develstein.

Het bijzondere aan de tuin van Meerdervoort was dat het geen “nutstuin” (kruiden en gewassen) was, maar een tuin waarvan de aanblik plezierig was en vreugde schonk. Een mijlpaal in de Hollandse tuinkunst.

Cornelis (1639) de enige overgebleven zoon huwt in 1662 met Alida van Beveren. Zowel Cornelis als Alida overlijden in november 1680 en worden bijgezet in de Meerdervoort-grafkapel in de Grote Kerk te Dordrecht.

Van hun 14 kinderen zorgen Jacob (1666-1720) en Michiel (1668-1721) en hun nakomelingen Johanna Ailda en Johan Diederik voor ingrijpende veranderingen op Meerdervoort.

Onder invloed van de Franse ideeën betreffende de tuinkunst wordt het oude kasteel Meerdervoort door Johanna Alida en Johan Diederik in 1723 afgebroken. Er wordt een nieuw Huis gebouwd dat meer voldoet aan de nieuwe wensen. De woonetage komt verhoogd te liggen, waardoor een mooi uitzicht over de tuin wordt verkregen. Op en rondom het eilandje worden opmerkelijke tuinen aangelegd, in alle belangrijke stijlen die ons land in de loop der eeuwen heeft gekend. Van de Hollandse en de Franse tuinstijl tot en met de Engelse landschapstijl.

1743-1744. Lijst met namen en data (3 januari Meerdervoort) van te houden bijeenkomsten van het Sint Lucas Broederschap, omgeven door een randwerk, waarin de symbolen zijn afgebeeld van de Schilder- en Dichtkunst, alsmede de wapens van Sint Lucas en Dordrecht

Johan Diederik (1697-1749) heeft een behoorlijke maatschappelijke status opgebouwd. Zo heeft hij diverse bestuursfuncties, is hij dijkgraaf van de Zwijndrechtse Waard, ambachtsheer van het Cort-Ambacht en Hendrik-Ido-Ambacht. Mogelijk is hij ook burgemeester van Dordrecht geweest. En natuurlijk is hij Heer van Meerdervoort.

Hij heeft gevoel voor kunst en blaast nieuw leven in de Dordtse Sint-Lucasbroederschap, een vereniging van kunstminnaars. De bekende schilder Aart Schouman is daar ook lid van en maakt talloze tekeningen en schilderijen van het Huis en de omgeving.

Johanna Alida en Johan Diederik van Meerdervoort overlijden allebei in 1749. Uit het testament blijkt dat de drie dochters erfgenaam zijn van de gehele Heerlijkheid Meerdervoort. Zij blijven op Meerdervoort wonen en spelen jarenlang een actieve rol voor hun omgeving en de Heerlijkheid waarvan zij ambachtsvrouwen zijn.

Vanwege hun geloof dringen ze gebruiken op zondag terug, zoals werken, kopen en verkopen, biertappen, kolven en kaatsen. De herbergier van De Steenen Kamer zal er niet blij mee geweest zijn. Hij was tevens schipper van Het veer op den Mijl. Veel Dordtenaren kwamen op de zondagen met het veer kolven op de kolfbaan van De Steenen Kamer. Of zij kwamen een wandeling maken rond de ridderlijke hofstede Meerdervoort en in de bosrijke omgeving van de Oude Maas.

De laatste van de drie dochters Maria Christina overlijdt in 1805. Er zijn geen nakomelingen, daarmee sterft de directe lijn van Cornelis Pompe van Meerdervoort uit.

De Heerlijkheid Meerdervoort met al zijn toebehoren komt in handen van een verre nazaat, Abraham Pompe van Meerdervoort (1764-1831). Hij ziet af van de Tienden en verkoopt de huiselijke inventaris. Ook wordt de Heerlijkheid Hendrik-Ido-Ambacht en Schildmanskinderen-Ambacht verkocht.

Nadat de Fransen de Bataafse Republiek hadden uitgeroepen, wordt deze Abraham in 1795 gekozen tot lid van de Nationale Vergadering. Abraham blijft nog enige tijd in Den Haag wonen en laat regelmatig grote hoeveelheden bomen kappen. Vanaf 1805 tot 1810 ongeveer 800 bomen.

In 1827 wordt de Heerlijkheid in zijn totaliteit verkocht en Abraham verhuist naar Rotterdam.

De Heerlijkheid wordt gekocht door de Dordtenaar Hendrik Kuipers, koopman van beroep. Na 1840 wordt een Amsterdamse bankier Julius Bernard Siegel eigenaar van de Heerlijkheid voor een bedrag van Fl. 41.500. In 1848 laat hij het Huis Meerdervoort en De Steenen Kamer afbreken, met uitzondering van het koetshuis en het monumentale toegangshek. Het koetshuis wordt verbouwd tot 2 woningen, maar rond 1900 worden de woningen alsnog gesloopt.

In 1902 wordt de gemeente Zwijndrecht eigenaar van de Ambachtsheerlijkheid Meerdervoort. Als spoedig krijgt het gebied een woonbestemming.

Het monumentale hek staat tot 1920 op zijn plek. Dan in 1920 wordt het hek verplaatst naar de fabriek van Anton Jurgens aan de Lindtsedijk. In de jaren zestig van de vorige eeuw verdwijnt het hek naar Schiedam als eigendom van een sloper.

De Bouwvereniging Zwijndrecht laat op de plek van de Ambachtsheerlijkheid Meerdervoort 250 woningen bouwen voor het personeel van de fa. Van de Bergh en Jurgens. Dit wordt Tuindorp Meerdervoort genoemd. De straten krijgen de namen van vaderlandse dichters, zoals Tollens, Vondel, Revius, Cats, Staring, Marnix, Bilderdijk, Hooft.

De dichterswijk bestaat nog steeds. Het enige wat nog herinnert aan de Heerlijkheid Meerdervoort is een stenen brug met een toegangshek, gelegen in een parkje aan de Jurgensstraat.

De locatie waar de Heerlijkheid Meerdervoort heeft gelegen. Links op de foto de dichterswijk en rechtsboven A16.

Heeft Zwijndrecht iets geleerd van het verleden?

Het is natuurlijk jammer dat de twee voormalige kastelen en de tuinen van Meerdervoort totaal verloren zijn gegaan. En als ik door de gemeente wandel of fiets dan zijn er nog genoeg gebouwen of straatbeelden die de status van een monument of een bescherming verdienen, maar het niet zijn. Er is altijd de dreiging dat monumentale panden zullen verdwijnen. Onlangs is nog een melding gedaan voor het slopen van een karaktervolle woning uit 1919 aan de Rotterdamseweg. Helaas is de woning onbeschermd, slopen ligt dus erg voor de hand.

In de bijna 12 jaar dat ik bij de gemeente werk heb ik ondervonden dat historisch besef niet echt leeft bij een groot deel van zijn inwoners. De gemeente mag daarom best trots zijn op de Historische Vereniging De Vergulde Swaen aan de Rotterdamseweg. Deze Vereniging is betrokken met de geschiedenis van Zwijndrecht en draagt dat ook uit door exposities te organiseren en digitale informatie te verstrekken. Dit in het belang van Zwijndrecht. Wat mijn werk betreft ben ik in een vroeg stadium betrokken bij nieuwe ontwikkelingen. Als deze ten koste gaan van historische bebouwing zal ik zeker aan de bel trekken en onderzoeken of er andere mogelijkheden zijn, dit ten goede en behoud van de Zwijndrechtse bouwhistorie.

Daan van Strien
Dordrecht
14 november 2014

Geraadpleegde bronnen:

www.dordrechtmonumenteel.nl van de Stichting Illustre Dordracum;
www.dordrechtmuseum.nl
www.dbnl.org van de Digitale Bibliotheek voor Nederlandse Letteren;
www.swaen.org van de Historische vereniging Zwijndrecht;
www.kastelenbank.nl van de Nederlandse Kastelenstichting.